

Füruzan Hüsrev Tökin'in "Türk Tarihinde Siyasî Partiler ve Siyasî Düşüncenin Gelişmesi 1839-1965" Adlı Kitabının Analizi

Analysis of Füruzan Hüsrev Tökin's Book Titled "Political Parties and the Development of Political Thought in Turkish History 1839-1965"

Doç. Dr. Ali Çiftçi¹

Öz

Türkiye’de Cumhuriyetten sonra yetişen kuşakların siyasal-toplumsal hayattaki değişimleri araştırıp öğrenmesi ve değerlendirmesinde Füruzan Hüsrev Tökin ve tarih yazımında ona benzer analiz yöntemi ve yazım dili kullanan yazarların eserlerinin büyük ölçüde alana hakim olduğu bilinmektedir. Kritik düşüncenin ve eleştirel geleneğin yerleşmediği ülkemizde bu ve benzeri yazarlar Türk aydınının ve az çok okuyup yazan ortalama insanların fikri ve zihinsel dünyasının şekillenmesinde çok etkili olmuşlardır. İncelenen kitap, bu etkililiğinden dolayı üzerinde durulmayı ve kritiğinin yapılmasını hak etmektedir. Bu çalışmada yakın tarih yazımı ile ilgili yapılan bazı yanlışlara dikkat çekilmektedir. Yakın Türk siyasî tarihi ile ilgili yazılan çok sayıda kitaptan Tökin’in ‘Türk Tarihinde Siyasî Partiler ve Siyasî Düşüncenin Gelişmesi 1839-1965’ adlı kitabı ele alınarak incelenmiştir. Çalışmada ulaşılan sonuçlardan bazıları bilimsellik, gerçekçilik ve kaynaklara dayalı yazım yerine propagandaya dayalı, tek yanlı ve kaynaklardan kopuk yazım yöntemi izlenmesidir. Yakın tarih ile ilgili kitapların çoğunda da söz konusu kitaptaki izlenen yöntem izlenmekte ve benzer mantık örgüsü kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasî Parti, Siyasî Düşünce, Türk Tarihi, Tökin

JEL Kodu: D72, D73, D78

Abstract

It is known that the works Füruzan Hüsrev Tökin and writers who use similar analysis methods and writing language in historiography in researching, learning and evaluating the changes in the political-social life of the generations who grew up in Turkey after the Republic, have a great command of the field. In our country, where critical thinking and critical tradition have not settled, these and similar writers have been very influential in shaping the intellectual and mental world of Turkish intellectuals and average people who read and write more or less. In this study, attention is drawn to some mistakes made about writing recent history. Among the many books written on recent Turkish political history, Tökin's book named 'Political Parties and the Development of Political Thought in Turkish History 1839-1965' has been examined. Some of the conclusions reached in the study are that instead of writing based on scientific, realism and sources, a writing method based on propaganda, one-sided and disconnected from the sources is followed. In most of the books on recent history, the method followed in the book we have is followed and a similar logic structure is used.

Key Words: Political Party, Political Thought, Turkish History, Tökin

JEL Codes: D72, D73, D78

¹ Amasya Üniversitesi, Merzifon İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ali.ciftci@amasya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1273-4867

Giriş

1919 İstanbul doğumlu olan Fûruzan Hüsrev Tökin, 1938 yılından itibaren çok sayıda gazetede ve dergide deneme ve eleştiri yazıları yazmıştır. Ankara'da Doğu ve Sohbet dergilerini çıkarmıştır.

Tökin, *Türk Tarihinde Siyasî Partiler ve Siyasî Düşüncenin Gelişmesi 1839-1965* adlı kitabının² Giriş kısmında kitabın, Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet devrindeki siyasî partilere ve siyasî düşüncenin gelişmesine kronolojik bir kuş bakışını sağlamak amacıyla yazıldığını ifade etmektedir. Gerçekten de kitap kendi alanında az sayıdaki çalışmalardan birisidir. Çünkü Türkiye'de, Tarık Zafer Tunaya'nın Türkiye'de Siyasî Partiler adlı kapsamlı çalışmasını bir kenarda tutacak olursak siyasal partilerin ve cemiyetlerin tarihi ile ilgili ayrıntılı ve sağlıklı çalışmalar yetersizdir. Tunaya'nın kitabı önemli bir ihtiyacı karşılamaktadır. Tökin'in kitabı, akademik nitelikli bir çalışma olmamakla birlikte alanındaki başvuru kaynaklarından birisidir. Yazar, adı az bilinen çok sayıda cemiyet, dernek, parti hakkında kısa kısa da olsa bilgiler vererek Türkiye'de siyaset bilimi literatürüne önemli bir katkı sağlamıştır. Türk siyasal hayatı ve siyasal partilerle ilgili araştırma yapan birçok araştırmacının karşısına çıkan bir çalışma olduğu için önemsenmesi gereken kitaplardan birisidir. Ancak söz konusu kitap, değinilen katkısının yanında bilimsellik, nesnellik, gerçekçilik bakımlarından eleştirilecek bir çok zaafa da sahiptir. Örneğin Ortaçağ Batı toplum yapısına ve sosyal sistemine ilişkin bir kavram olan feodalizm kavramını tartışmaksızın olduğu gibi Osmanlı sosyo-ekonomik hayatı için de kullanmanın bilimselliğe pek uygun düşmediği söylenebilir. Sosyal bilimler literatüründe yaygın kabule göre feodalizm kavramının içeriğine serf-senyör ilişkisi, toprak mülkiyeti, derebeylik ve benzeri başlıklardan bakıldığında Osmanlı toplumu için feodalizmden söz etmek yerinde değildir (Öksüz, 1980). Gerçekçilik bakımından bir eleştiri örneği Erzurum Kongresi hakkındaki iddiasına yöneltebilir. Yazarın somut bir tarihsel olay hakkında ileri sürdükleri gerçeklerin dışındadır.

Söz konusu kitabın zayıf taraflarının bir kritiğinin yapılması bu nedenle gerekli görülmüştür. Çalışmanın literatüre yapacağı en önemli katkı, araştırmacıların yakın siyasi tarih olaylarını araştırırken olgulara, belgelere ve kavramların doğru kullanımına dayanma gereğine dikkat etmelerini sağlamak olacaktır.

1. Osmanlı Devleti-Batı Etkileşiminin Değerlendirilmesi

Tökin, kitabının Giriş bölümünde, Türk tarihinde siyasî partilerin ortaya çıkması ve siyasî düşüncenin gelişmesi konusuna hangi perspektiften baktığının ipuçlarını vermektedir. Yazar, konuya Osmanlı-Türk toplumunda demokratik siyasî düzenin kurulması perspektifinden bakmaktadır. Ona göre Osmanlı toplumunda feodal unsurlar çoğunluğu oluşturuyordu ve İmparatorluğun son zamanlarına kadar demokratik bir siyasî düzeni yaratacak sosyal farklılaşmalar yoktu. Yazar, feodalizm kavramını ve Osmanlı toplumunun feodallığını hiç tartışmadan bir veri olarak almaktadır. Yazar, tartışmadan kabul ettiği kavramlar arasına Osmanlı teokratik ve otokratik iktidarının bu çoğunluğa dayandığını ifade ederek bir yenisini daha eklemektedir (Tökin, 1965). Anlaşıldığı kadarıyla yazar Osmanlı toplumunun feodal oluşu

² Tökin'in, bu çalışmada incelenen *Türk Tarihinde Siyasî Partiler ve Siyasî Düşüncenin Gelişmesi 1839-1965* adlı kitabı Elif Yayınları tarafından 1965'te İstanbul'da yayımlanmıştır. 144 sayfadır.

ve teokratik oluşunu tartışmaya değer görmemektedir. Oysa Avrupa Orta Çağı'na özgü feodal örgütlenmenin Osmanlı toplumunda görülmediğine ilişkin geniş bir literatür bulunmaktadır (Küçükömer, 2010; Cem, 1986; Akdağ, 1995). Teokratik Osmanlı iktidarı ifadesine gelince bu daha da bilimsel gerçekçiliğe aykırı bir ifadedir. Devletin kendisini dinî devlet olarak tanımlaması ile teokratik oluşu aynı şey değildir. Teokratik devlet din adamları ve ruhban sınıfının yönettiği devlettir. Bu nedenle cümlelerin birinci kısmı Osmanlı Devleti için tartışılabilir ancak din adamları sınıfının devlete egemen olduğu düzeni ifade eden teokrasi Osmanlı Devleti için söz konusu olmamıştır. Padişahların halifelik ünvanı teokrasi adını vermeye yetmemektedir.

Tökin'e göre Osmanlı toplumunun yukarıda anılan feodal ve teokratik özelliklerini değiştiren şey Batı ile ekonomik ve kültürel münasebetlerin gelişmesi olmuştur. Bu münasebetler bir yandan içerideki azınlıkların, diğer yandan yavaş yavaş Türkler arasındaki bazı unsurların Batılı ekonomik düzene göre çalışmasıyla önemli bir değişime sebep olmuştur. Böylece Batı kültürünü temsil edenler çoğalmıştır. Bu unsurlar sayesinde feodal hayat yavaş yavaş Batılı bir ekonomik sosyal dengeye doğru kaymıştır. Yazar, Tanzimat Fermanı'nın, bu eski dengenin yıkılışının habercisi olduğunu kaydetmektedir. Tökin, değişimi, dikkatli bir biçimde, kapitalist sistemin yerleşmeye başlaması olarak değil de Batılı ekonomik düzene geçilmesi olarak ifade etmektedir. Kitabın yazıldığı 1960'lı yıllarda dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de sol akımların güçlü ve sol söylemin etkili olması ve kapitalizmin olumsuz imaja sahip olması yazarı böyle bir dil kullanmaya sevk etmiş olmalıdır. Anlaşıldığı kadarıyla yazar, olumladığı bir sosyo-ekonomik değişimi, kitabın yazıldığı dönemde olumsuz bir imaja sahip olan kapitalizm ile ifade etmek istememektedir.

Bu yaklaşımın, yalnızca bu çalışmada kitabı incelenen yazarla sınırlı olmayıp Kemalist-Batıcı-Modernleşmeci kesimlerde yaygın bir kabul olduğunu belirtmek gerekir. 19. yüzyılın ortalarında başlayan ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde tamamlanan değişim ve dönüşümü Türkiye'nin kapitalist iktisadî sosyal sisteme girmesi/tâbi olması/eklemlenmesi/entegre olması olarak değil de daha az olumsuz imaja sahip olduğu düşünülen ve öyle propaganda edilen modernleşme-ilerleme kavramları ile açıklanması Cumhuriyet tarihi literatüründe dikkat çekmektedir (Çiftçi, 2016).

Yazar, Osmanlı İmparatorluğu'nu siyasî ve ekonomik düzen değişikliğine Batı'nın ekonomik çıkarlarının baskısının sevk ettiğini kabul etmekle birlikte bunu olumsuz bir durum olarak değerlendirmemektedir. Tersine, o zamanki mevcut düzende gerici dedikleri kesimlerin çıkarlarının ağır bastığını ve Tanzimat Fermanı'nın bütün genişliği ile gerçekleşmesini engellediğini üzüntüyle kaydetmektedir (Tökin, 1965).

2. 1876 Anayasası ile Değişenler

Tökin, Mithat Paşa Anayasası dediği 1876 Anayasası'nın ve İkinci Meşrutiyet'in ilerici kuvvetlerin gittikçe öne geçtiklerinin ifadesi olduğunu ileri sürmektedir. Yazarın kendi mantık zincirinden devam edilerek ifade edilecek olursa bu durumda Batı'nın ekonomik çıkarları 1876 Anayasası'nda ve İkinci Meşrutiyet düzeninde Tanzimat Fermanı'na göre daha iyi gerçekleştirilebilmiştir. Yazar, ferdin hak ve özgürlüklerini güvence altına aldığını ve Batılı anlayışa göre hazırlanan ilk anayasa olduğunu söylediği 1876 Anayasası'nın yapılmasındaki

temel sebebin (daha önceki T. Fermanı ve Islahat Fermanı'nda olduğu gibi) en başta Batılı devletleri memnun etmek olduğu tespiti (Yetkin, 2007) ile hesaplaşmamaktadır. Bilindiği gibi Avrupalı devletler, Tanzimat Fermanı'ndan itibaren her fırsatta Osmanlı ülkesinde giderek gelişen gayrimüslim ticaret burjuvazisinin ve dindaşlarının haklarını sağlama alma amacıyla Osmanlı Devleti'ne baskı kurdular. Yine yazar, 1876 tarihli Kanun-ı Esasi'nin hazırlanışı öncesinde yaşanan dış borçların ödenememesinden dolayı alınan 1875 Tenzil-i Faiz kararları yüzünden yaşanan siyasî krizi, Balkanlardaki ayrılıkçı etnik olaylar üzerinden Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışan İngiltere ve Rusya etkenlerini de dikkate almamaktadır. Siyasal-hukuksal gelişmelerin ve olayların arkasındaki iktisadî, toplumsal, askerî etkenleri dikkate almayan böylesi bir yaklaşım açıklayıcılıktan uzak kalmaktadır. Yazarın yaklaşımı Marksist doktrin ışığında eleştiriye tabi tutularak büyük ölçüde üst yapı kurumlarının tasvirî bir açıklaması olarak ele alınabilir.

3. İkinci Meşrutiyet Devrimi ve Cumhuriyet Sonrası

Yazar, İkinci Meşrutiyet devrimiyle, modern çağın siyasî anlayışının kendisini kabul ettirdiğini sevinerek ifade etmekte ancak bunu yeterli bulmamaktadır. Gerçek modern demokratik düzenin tam zaferinin Cumhuriyetin ilanı ile gerçekleştiğini kaydetmektedir (Tökin, 1965).

Yazarın bu mantık yürütmesi üzerinde ne kadar durulsa azdır. Bir yandan modern demokratik siyasî düzenin yerleşmesini ferdin hak ve özgürlüklerini sağlayan olumlu bir gelişme olarak görmekte, diğer yandan bu siyasî ve ekonomik değişikliklerin Batı'nın ekonomik çıkarlarının baskısıyla gerçekleştiğini ifade etmektedir. Cumhuriyetle birlikte de bu noktada tam zafere ulaşıldığını kaydetmektedir. Bu ifadelerin, ya da ifadeleri ortaya koyan düşüncenin sağlıklı bir çözümlemesi yapılacak olursa söylenecek şeylerden birisi yazarın Batı'nın ekonomik çıkarlarını, Osmanlı toplumunun yerli-millî çıkarlarından üstün tuttuğu, millî bakışa sahip olmadığı hususudur. İkincisi bu çıkarları gerçekleştiren değişimlerin olumlu olduğu kabulüdür.

Bir başka eleştiri siyaset bilimi literatürü açısından kavramların çarpıtılmasına yönelik yapılabilir. Yazarın Cumhuriyetten sonra modern demokratik düzenin tam zaferinin yaşandığını ifade etmesi kavramlara içerikten yoksun aşkın bir anlam yükleme olarak ifade edilebilir. Şöyle ki; İkinci Meşrutiyetle başlayan çok partili siyasal hayatın ve görece demokratik ortamın, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 31 Mart Ayaklanması'ndan sonra kurduğu baskı düzeni ile zayıfladığı ve hemen ardından gelen Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları ile kesintiye uğradığı bilinmektedir. Cumhuriyetten sonra ve 1924 Anayasası'nda, yazarın deyimiyle modern demokratik düzene engel olacak bir düzenleme mevcut değildi. Doğal hukuk anlayışına uygun olarak hazırlanan 1924 Anayasası çok partili demokratik düzene, temel insan hak ve özgürlüklerine uygun idi. 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası bu şartlarda kuruldu ve kimse bu muhalif partinin kuruluşunun mevcut hukuka aykırı olduğunu ileri sürmedi. TBMM'de iki siyasî parti 1925 yılının haziran ayına kadar birlikte var oldular. Çoğulculuk ve çok seslilik bu dönemde TBMM'de ve kamuoyunda devam etmiştir. Esas olarak demokratik düzen 3 Mart 1925 tarihinde çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile birlikte sekteye uğramaya başladı ve ardından anayasaya rağmen temel insan hakları

ve siyasal özgürlükler çiğnenmeye devam etti. 1925 yılına kadar yasal bir kısıtlamaya tâbi tutulmayan basın ve ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü gibi temel hak ve özgürlükler bu kanunla yasaklandı. Buna rağmen kitabın yazarının Cumhuriyetle birlikte modern demokratik düzenin tam zaferinin yaşandığını ifade etmesi yaşanan siyasal gerçekliklerle olgusal düzeyde tam örtüşmemektedir. Yazarın kastettiği muhtemelen Batılılaşma istikametindeki kültür devrimleridir. Böyle bir şey kastediliyor ise bu durumda da siyasal kavramları siyaset bilimi ışığında doğru ve yerinde kullanmak gerekir.

4. Cumhuriyet ve Modern Demokratik Batı ile İlişkiler

Yazar, Türkiye’de Cumhuriyetten sonra kurulduğunu ifade ettiği tam modern demokratik düzenin Avrupa’daki totaliter ve otoriter rejimlerle bir ideoloji benzerliği bulunmadığını kaydetmektedir (Tökin, 1965: 8). Ancak hemen ardından, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Almanya ve İtalya’daki totaliter rejimlerin yıkılması üzerine Avrupa ülkelerinin insan hak ve özgürlüklerini tanıyan gerçek demokrasinin kurulması ve yerleşmesi yolunda elbirliği yaptıklarını, Türkiye’nin de hür Batı dünyasının bir üyesi olarak bu harekete katıldığını ifade etmektedir. Yazar burada açık bir çelişki içine düşmektedir. Madem Türkiye, Cumhuriyetten sonra zaten modern demokratik düzene geçmişti ve Avrupa ülkelerinden farklı olarak totaliter ve otoriter rejimlerle ideoloji benzerliği yoktu, o halde İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra hangi harekete katıldı? Yazarın mantık yürütme biçimi sürdürülecek olursa olsa Avrupa ülkelerinin Türkiye’de cari olan demokratik düzeni örnek aldıkları söylenebilir. Yazar böyle bir iddiada da bulunmadığına göre kendisinin çok önemli siyasal ve toplumsal olayları ele alırken ideolojik ön kabullerle hareket ettiği söylenebilir.

Kitaba yöneltmesi gereken bir başka tutarsızlık eleştirisi de Demokrat Parti (DP) iktidarına eleştiri getirdiği satırlardır. 1950-1960 arasındaki DP iktidarının baskıya ve dikta rejimine kayarak siyasî özgürlükleri, söz, toplanma, basın, düşünce özgürlükleri gibi insan haklarını sert kanun maddeleri ile sınırlandırdığını kaydeden yazar 1925 ile 1946 arasındaki CHP tek parti iktidarı döneminde bu özgürlüklerin mevcut olup olmadığına değinmemektedir. Bu tutum, Türk tarihinde siyasî partileri ve siyasî düşüncenin gelişimini ele alan çalışmanın bilimsellik, yansızlık ve nesnellik kaygısıyla yapılmadığını göstermektedir. Yazarın, ordunun önderliğinde DP iktidarının (yazar buna rejim diyor) 27 Mayıs 1960 İhtilâli ile yıkılmasına övgü düzdüğü belirtilebilir.

5. İttihat ve Terakki Cemiyeti – 2. Abdülhamit İlişkileri

Yazar, kitabında İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin (İTC) 2. Abdülhamit yönetimine karşı meşrutiyet mücadelesi yürütürken Ermeni İhtilâlciler hareketleri ile olan ilişkileri konusunda da yanlış ve eksik bilgiler vermektedir. Yazar, İTC’lilerin Abdülhamit’e karşı mücadele ederken bir yandan da halkı Ermenilerin ihtilâlciler hareketlerine karşı uyanık bulunmaya çağırdığını kaydetmekte ve Abdullah Cevdet tarafından İTC adına yayımlanan bir beyannameden pasaj aktarmaktadır. Oysa şu husus çok iyi bilinmektedir ki İTC, daha 1902’de Paris’te yaptığı ilk kongredeki birliktelikten itibaren Osmanlı padişahı Sultan Abdülhamit’e karşı Ermeni İhtilâlcileri ile işbirliği yapmıştır (Akşin, 2006). Zaman zaman ayrı görüşe sahip olanlar bulunsun ve konu tartışılabilir de bu eylem ve amaç birliğinin ve Ermeni tedhişçileri ile iyi ilişkilerin 1909

yılındaki Adana Ermeni olaylarına kadar sürdüğü açıktır. Bu tarihten sonradır ki İTC'nin Ermeni ihtilalcileri ile iyi ilişkileri sona ermiştir.

Kitapta 1. ve 2. Jön Türk kongrelerinden bahis var ama bu kongrelere hangi grupların, kimlerin katıldığı bilgisi yok. Ermeni delegelerden bahis yok (Tökin, 1965). Hâlbuki kongrelerde Ermeni delegeler de vardı ve Prens Sebahattin onlarla birlikte Osmanlı Devleti'ne dış müdahaleyi savunuyordu (Karatepe, 2017; Akşin, 2006; Alkan, 2012).

Yazarın ele almaktan çekinir görüldüğü önemli bir konu da kendisinin modernleşmeci diye olumladığı İT'nin iktidara gelmesinden kısa süre sonra başlattığı baskıcı, yasakçı yönetim ve işlediği suikast ve cinayetlerdir (Tökin, 1965). Yazarın 2. Abdülhamit ve İT yönetimlerine bakışı karşılaştırmalı ve bir bütün olarak değerlendirilirse burada, 'muhaliflerine, basına baskı ve yıldırma politikası uygulayan 2. Abdülhamit olursa kötüdür, karşı çıkılmalıdır ama bunu İT'liler yaparsa doğaldır, sessiz kalıp geçiştirilmelidir' gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Yazar, Sultan Abdülhamit'in, gizli ve yasadışı yollarla kendi yönetimine muhalefet edenlere karşı aldığı tedbirleri ağır şekilde eleştirerek bunu zorbalık rejimi olarak nitelerken (Tökin, 1965). İTC Hükümetinin, kendisine karşı hem de yasal koşullarda muhalefet eden Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na karşı aldığı tedbirleri ve uyguladığı baskıları anlayışla karşılamakta, bunu mazur gören ifadeler kullanmaktadır. Yazarın İTC Hükümeti'nin yasal muhalefete karşı aldığı baskıcı tedbirlerle ilgili kullandığı ifadeler şöyledir: "Meclis içinde ve dışında büyük bir kuvvet haline gelen muhalefet karşısında iktidar partisi de şiddetli tedbirler almak zorunda kaldı" (Tökin, 1965).

İstanbul'da Avcı Taburları öncülüğünde başlayan 31 Mart Ayaklanması'nı bastırma amaçlı olarak Balkanlardan İstanbul'a gelen Hareket Ordusu'nun kimlerden oluştuğu konusu yakın siyasî tarih için önemli bir konudur. Bu konuda ciddi tartışmalar olduğu hâlde yazar konuyu incelerken bu hususa girmemektedir (Tökin, 1965). Bilindiği gibi Hareket Ordusu'na gönüllü olarak çok sayıda çete mensubu veya komitacı alınmıştı. İstanbul'a baskın düzenleyen bu orduda ayrılıkçı Bulgar komitacılarından; Rum, Sırp, Arnavut çetelerinden; Selanikli Yahudilerden gönüllüler yer almaktaydı (Alkan, 2014).

6. Türkiye'de Siyasî Örgütlenmeler ve Partiler

1908'de 2. Meşrutiyet'in ilanından sonra kurulan partilerin sosyal ve ekonomik temellere dayanmadığını, sadece rejim meselesi ile ilgilenen ve idareci gruplar arasındaki kuvvet mücadelesinden doğan elit partileri olduğunu ifade ederken yerinde ve gerçekçi bir tespitte bulunmaktadır (Tökin, 1965).

Yazar, Millî kongreler başlığı altındaki bölüme başlarken Anadolu'da millî kurtuluş için Erzurum Kongresi'nden önce yapılmış veya başlamış olan İzmir, Alaşehir, Balıkesir, Nazilli kongrelerinden (İpek, 2013) bahsetmemekte, sanki bu amaçla yapılan ilk kongre Erzurum Kongresi imiş gibi bir algıya yol açmaktadır (Tökin, 1965). Hâlbuki Tanör'ün yerel kongre iktidarları dediği ve ülkenin birçok bölgesinde ortaya çıkan bu örgütlenmeler sivil toplum inisiyatifinden doğmuştu (Tanör, 2011).

Yazar, Erzurum Kongresi'nde M. Kemal Paşa'nın oy birliği ile başkan seçildiğini söylerken bu seçim öncesinde bazı delegelerin M. Kemal Paşa'nın Kongreye katılmasına olan itirazlarına ve ciddi tartışmalara (Karabekir, 1995) hiç değinmemektedir. Kongrede M. Kemal Paşa'nın katılımına en sert muhalefeti Gümüşhane Delegeşi Zeki (Kadirbeyoğlu) Bey yapmıştır (Kadirbeyoğlu, 2007). Ayrıca kurulacak yeni Türk devletinin temel taşı olduğunu belirttiği Erzurum Kongresi bağlamında M. Kemal Paşa'nın kurulacak devletin tam bir hukuk devleti olması üzerinde ısrarla durduğunu ifade etmektedir. Bu tespit izaha muhtaçtır. M. Kemal Paşa ne zaman, nerede, hangi vesile ile böyle bir ısrarda bulunmuştur? Bu, açıklanması gereken bir husustur. Erzurum Kongresi sırasında M. Kemal Paşa'nın böyle bir konuşması, bu yönde bir mesajı olmamıştır. Olması da mümkün değildir. Kaldı ki o sırada yeni bir devletin kurulması söz konusu değildir ki böyle bir şey söylenmiş olsun. Erzurum Kongresi'nin başında, kongrenin toplanma amacının, hilafet ve saltanatın korunması olduğu ifade edilmiştir. Kongrenin başladığı 23 Temmuz 1919 günü Padişaha Kongre adına çekilen telgrafta üyeler, hilafet ve saltanat haklarının korunması ve eskiden bu yana olduğu gibi sonsuza kadar devam etmesini gaye edindiğini ifade etmişlerdir (Karabekir, 2000). Ertesi gün çekilen telgrafta da halifelik ve saltanata bağlılık duygusu tekrarlanıyordu (Atatürk, 1999:). M. Kemal Paşa da 8 Temmuz 1919 günü müfettişlik görevinden azledilip askerlikten istifa ettiği gün Padişaha çektiği telgrafta ömrünün sonuna kadar saltanat ve hilafetle ulusun koruyucu ve sadık bir kişisi olacağını söylemişti (Akşin, 1998). Durum böyleyken yazarın aktarımları gerçeklerle hiç bağdaşmamaktadır. Tarih yazıcılığında kuşakları böyle yanlış bilgilerle donatmanın topluma ve tarihe ciddi zararları olmuştur.

Yazar Tökin, 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali üzerine M. Kemal Paşa'nın bir bildiri yayımlayarak "Yediyüz yıllık Osmanlı devletinin hayat ve hakimiyetinin sona erdiğini,..." bildirdiğini ileri sürmektedir (Tökin, 1965). Bu bildiri ile, İstanbul'un işgalinden sonra Anadolu'da seçimlerin yapılması için yayımlanan 19 Mart 1920 tarihli beyanname kastediliyorsa orada böyle ifadeler bulunmamaktadır. Dönemin şartları düşünüldüğünde bulunması da düşünülemez. Dönemle ilgili olarak tarafımızca yapılan araştırmada başka bir bildiriye veya bu tür ifadeler içeren bir metne rastlanmamıştır.

7. Birinci TBMM Dönemindeki Gerilimler

Yazarın Mustafa Suphi Olayı'na ilişkin anlatımı gerçeklerden hayli uzak ve çok eksik görünmektedir. Suphi ve arkadaşlarının siyasî bir cinayetle öldürüldüğünü ifade etmekten çekinerek bindikleri motorun denizde batması üzerine boğularak öldüklerini kaydetmektedir (Tökin, 1965: 65). Böylece dönemin iç siyasal mücadelelerini ve Bolşevik Rusya ile ilişkileri ilgilendiren böylesine önemli bir olay çok yüzeysel olarak geçiştirilmiş olmaktadır.

Yazar Tökin, 1920 yılı Eylül ayında TBMM'de yaşanan bir olayı aktarırken de hatalı bir anlatım yapmaktadır. Tokat mebusu Nazım Bey'in 2 gün süren ve olaylı Dahiliye Vekaleti konusunu anlatırken M. Kemal Paşa'nın bu olay üzerine parti-millet ilişkisi ile ilgili sözlerini, olayın yaşandığı sırada, yani 1920'de söylenmiş gibi aktarmaktadır. M. Kemal Paşa, Halk İştirakiyyun Fırkası yanlısı Tokat mebusu Nazım Bey'in, kendisine rağmen TBMM'de Dahiliye Vekili seçilmesinden rahatsız olmuş, TBMM Reisi sıfatıyla kendisini kabul etmeyerek istifaya zorlamıştı. Daha sonra, 1927'de Nutuk'ta olayı değerlendirirken şu sözleri söylemişti:

"...millet, vekillerini intihap ederken, çok dikkatli ve kıskanç olmalıdır. Milletın hatadan sıyaneti için yegâne salim çare, efkâr ve ef'aliyle milletın itimadına mazhar olmuş, siyasî bir fırkanın intihapta millete delâlet etmesidir..." (Atatürk, 1989: 67). Atatürk'ün milletın seçme hakkı ve siyasî partilerle ilgili dünya görüşünü yansıtan bu sözleri 1920'de söylenmiş değil ilk defa 1927'de Nutuk'ta yer almıştır.

Yazar, 1. TBMM'nin dağıtılıp seçimlere gidilmesi konusunu önemsiz ve sıradan bir konu olarak ve de çarpık bir şekilde anlatmaktadır. Yazara göre Birinci TBMM görev süresini bitirmiş ve kendi kendisini dağıtarak yeni seçim yapılmasına karar vermiştir (Tökin, 1965). Hâlbuki gerçekler çok farklıdır. 1921 Anayasası'nın münferit maddesine göre gayesini hilâfet ve saltanatın, vatan ve milletın istihlâs ve istiklâli olarak belirleyen 1. TBMM'nin görev süresinin dolduğuna olağan şartlarda karar verilmiş değildir. Zira henüz barış antlaşması imzalanmamıştı. Lozan görüşmeleri konusunda Meclis'te ortaya çıkan görüş ayrılığı ve Ali Şükrü Bey cinayeti gibi bir dizi siyasî sebeple Meclis çalışamaz hâle gelmiş ve söz konusu olağanüstü şartlarda seçimlerin yenilenmesi kararı alınmıştır. Burada dikkat çeken husus, seçim kararı alınırken münferit maddenin ilga edilmesinin Meclisçe kabul edilmemiş olmasıdır. Bu, Meclisın gayesinin henüz hasıl olmadığına, yani vatanın kurtuluşunun henüz gerçekleşmediğinin kabulü anlamına gelmektedir (Demiraslan ve Bolat, 2014).

Olağan şartlarda görev süresi 4 yıl olan Meclis-i Mebusan'ın seçimleri 1919 yılının Ekim-Aralık ayları arasında yapılmıştı (Koçak, 2018). İlk defa Ankara'da Meclis'e katılan üyelerin seçimi ise 1920 yılının bahar aylarında yapılmıştı. 1923 yılının Nisan ayında TBMM'nin feshedilmesi, daha doğrusu tasfiye edilmesiyle 1. TBMM'nin kurucu meclis olması istenmemiştir. Alınan yeni seçim kararının bir erken seçim kararı olduğu söylenebilir. Yazar 1. TBMM'deki 2. Grubun Lozan görüşmelerine olan sert muhalefeti, Ali Şükrü Bey cinayeti ve bu olayların erken seçim kararı alınmasındaki rolleri üzerinde hiç durmamaktadır. Doğal olarak 1923 yılı haziran-temmuz aylarındaki seçimlerde 1. TBMM üyelerinden çoğunun aday yapılmadığından da hiç bahsetmemektedir. Yazarın bu tarzdaki tarih yazıcılığı aslında Türkiye'nin yakın siyasî tarihinin doğru bilinmesine engel oluşturan ve çok yaygın olan bir tutumun örneğidir. Cumhuriyet tarihi boyunca kuşaklar bu tarzda yanlış, eksik veya çarpık tarih bilgileriyle yetişmişlerdir.

8. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Çok Partili Hayat

Yazar, 10 Kasım 1924'te Halk Fırkası'nın, adını Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) olarak değiştirdiğini kaydederken, bunun, basında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) adıyla bir partinin kurulacağı haberlerinin çıkması üzerine gerçekleştiğini belirtmemektedir.

Yazar, 17 Kasım 1924 tarihinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasından M. Kemal Paşa'nın memnun olduğunu, hoşgörülülikle karşıladığını söylerken (Tökin, 1965: 70) tamamen gerçeklere aykırı bir değerlendirme yapmaktadır. 6 Aralık 1922 tarihinde gazetecilere yaptığı bir açıklamasından (Atatürk, 2006) 1924 yılına kadar M. Kemal Paşa defalarca ülkenin tek bir parti ile yönetilmesinden yana olduğunu, partilerden milletın canının çok yandığını, Halk Fırkası'nın halkın her kesimini temsil ettiğini söylemiştir. TCF'nin kurulması üzerine toplanan CHF'de, nasıl bir tavır alınacağı konusunda yapılan tartışmada, kendisi de toplantıda bulunan Avni Doğan'ın aktardığına göre M. Kemal Paşa yakında bir karşı devrim (mukabil bir ihtilâl)

ile karşı karşıya kalınabileceğini ileri sürerek mevcut yasalarla buna karşı direnilemeyeceğini ve icra organını güçlendirecek yeni düzenlemelere ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Yönetim Kurulu bu öneriyi benimsememiştir. Bunun üzerine M. Kemal Paşa, burnuna kan ve barut kokusu geldiğini, kendisinin yanılmış olmayı dilediğini ifade ederek konuşmasını bitirmiştir (Doğan, 1964). Zaten 3 yıl sonra Nutuk'ta TCF ile ilgili olarak kullandığı ağır ve itham edici ifadeler de muhalif parti hakkındaki düşüncesini net olarak ortaya koymuştur.

M. Kemal Paşa'nın TCF'nin kurularak siyasal hayata atılmasını normal karşılayan ifadelerinin, 21 Kasım 1924 tarihinde İngiliz The Times Dergisi muhabirinin kendisiyle yaptığı söyleşide yer aldığı ileri sürülmüştür. 11 Aralık 1924 tarihli Hakimiyet-i Milliye'de yayımlanan görüşme metninde M. Kemal Paşa yeni parti hakkında oldukça ılımlı mesajlar vermekte, cumhuriyetle yönetilen ülkelerde birbirine rakip partilerin bulunmasının çok doğal olduğunu, TCF'nin de yasal gereklere uygun olarak doğduğundan dolayı kabul edildiğini ifade etmektedir. Ancak bu söyleşinin İngiliz Büyükelçiliğine gönderilen ilk metninin Hakimiyet-i Milliye'de yayımlanandan çok farklı olduğu ve TCF hakkında Atatürk'ün olumsuz ifadelerini içerdiği iddia edilmektedir. Buna göre Atatürk, zaman zaman öfkelenildiği söyleşi sırasında TCF'yi cumhuriyetçiliklerinde samimi olmamakla, programları itibarıyla sahtekâr olmakla ve gericilikle suçlamıştır (Zürcher, 1988).

Yazar, TCF ile ilgili değerlendirmelerinin devamında M. Kemal Paşa'nın 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulurken söylediği bazı sözlerini 1924'te TCF ile ilgili olarak söylemiş gibi nakletmektedir (Tökin, 1965). M. Kemal Paşa, SCF'nin kuruluş aşamasında Ali Fethi Bey'e yazdığı mektubunda ve söylediği bazı sözlerinde, Türkiye'nin tek partili yönetimle Batı dünyasına bir diktatörlük idaresi intibai verdiğini, kendisinin ise gençliğinden beri, Mecliste ve millet önünde millet işlerinin serbestçe tartışıldığı ve milletin yüksek menfaatlerinin arandığı sisteme aşık ve taraftar olduğu, arkasında bir istibdat müessesesi bırakarak tarihe geçmek istemediği, cumhuriyetin kişilere bağlı olmaksızın kökleşmesini istediği tarzında ifadeler kullanmıştır (Ağaoğlu, 1994; Okyar ve Seyitdanlıoğlu, 1997). Yazar, M. Kemal Paşa'nın bu görüşlerini sanki TCF zamanında ortaya koymuş gibi aktarmaktadır.

Yazar, 1930 yılında SCF'nin kurulması ve kısa zamanda halktan yoğun rağbet görmesi konusunu ele alırken 5 yıldır baskılardan bunalan halkın SCF'yi bir nefes alma kanalı olarak gördüğüne değinmeden bunu bir gericilik olayı olarak basitleştirmekte ve damgalamaktadır. Sosyolojik olayları doğru anlayıp buna göre teşhis geliştirme gibi bilimsel tutuma çok uzak bir zihniyete sahip olan yazar zihin dünyasındaki sorunlu durumu açığa çıkarırcasına SCF'nin sadece Meclis'te hükümeti denetleyecek bir teşekkül olmaktan çıkıp halkın desteği ile iktidarı alabilecek güce erişmesini memleketin tehlikeli bir yola doğru gitmesi olarak değerlendirmektedir (Tökin, 1965).

9. 27 Mayıs 1960 Darbesi ve 1961 Anayasası

Yazar, 1961 Anayasası'nı hazırlayan Kurucu Meclis'in üyelerinin nasıl belirlendiğini belirttiği yerde çok önemli bir hususa yer vermeyerek bir gerçeğin üzerini örtmektedir. Yazar, Kurucu Meclis'e siyasî parti temsilcilerinin katıldığını belirtmekte (Tökin, 1965) ancak yalnızca Cumhuriyet Halk Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin temsilcilerinin katıldığını, bununla birlikte toplumsal tabanı %50 civarında olan ve kapatılmış bulunan DP'den

veya o siyasal çizgiden siyasetçi katılımı istenmediğini atlamaktadır. Oysa bu durumun Kurucu Meclis iddiasındaki bir kurulda temsilî bakımdan demokratik olmayışı hususu bir yana siyasal temsildeki bu eksiklik sonraki yıllarda yeni anayasanın geniş kabul görmesine ve benimsenerek uygulanmasına engeller oluşturmuştur. Çünkü 1961 Anayasası'nın yapım sürecine dahil edilmeyen siyasal partiler 1961 seçimlerinden sonra koalisyonlarla, 1965 seçimlerinden sonra ise tek başına iktidara gelmiş ve ülkeyi yönetmeye başlamışlardır. Türkiye'de yaşanan siyasal sorunların çoğunun temelinde çeşitli toplum kesimlerinin siyasal süreçlere katılmasının engellenmesinin geldiğini burada belirtmek gerekir.

Yazar, bilimsellik ve yansızlık anlayışını katleddercesine, 1961 seçimleri ve Yüksek Adalet Divanı kararları öncesinde, siyasal partilere darbe yönetimi tarafından yapılan baskı ve dayatmaların somut bir göstergesi olan Yuvarlak Masa Toplantılarını siyasal partilerle Millî Birlik Komitesi arasında yapılan olağan ve gönüllü bir toplantı gibi sunmaktadır (Tökin, 1965). Bilindiği gibi zamanlama olarak seçimlerin arefesine ve Yassıada Mahkemesi'nin eski DP'liler hakkında vereceği kararların açıklanmasından öncesine denk getirilen ve Yuvarlak Masa Toplantıları adı verilen bir dizi toplantıdan sonra 5 Eylül 1961'de siyasî parti liderlerine bir deklarasyon imzalatılmıştır. Toplantılarla ve Deklarasyonla iki büyük amacın güdüldüğü anlaşılmaktadır. Birincisi yakında açıklanacak olan Yüksek Adalet Divanı (Yassıada Mahkemesi) kararlarını siyasî partilere zımnen benimsetmek, ikincisi ise siyasî partilere seçim propagandalarında uygulayacakları stratejinin ve seçimden sonra izleyecekleri politikaların çerçevesini çizmektir. Askerler, siyasî partilerin eski DP'ye karşı açık bir tavır almalarını, "27 Mayıs" müdafaa etmelerini ve Yassıada Mahkemelerinin vereceği kararlara saygı göstermelerini istemişlerdir (Demir, 2021). MBK üyeleri böylece 27 Mayıs Darbesi'nin ruhundan uzaklaşmasını önlemeye çalışmaktadırlar. Deklarasyon, partilerin siyasal propaganda özgürlüklerini ciddi olarak kısıtlamaktadır. Siyasî partiler bu deklarasyona göre 27 Mayıs darbe iradesi aleyhinde, Yassıada yargılamaları hakkında ve başka bazı konularda konuşmalar yapamayacaklardır. Partilerin ocak ve bucak bazında örgütlenmelerinden dış politika konularında takınmaları önerilen tutuma kadar bir çok konuda partilere yön çizilmektedir. Yazar toplantıların bu yönü ve deklarasyonla varılmak istenen siyasî hedefi belirtmekten imtina ederek partilerin bu deklarasyonu gönüllü olarak imzaladıkları izlenimi uyandırmaktadır. Bu tarzda bir tarih anlatımı ve yazımı Türk siyasî tarihini öğrenmek isteyenlerin doğru bilgilere ulaşmalarına engel oluşturmaktadır.

Yazar, 1961 seçimlerini ve başlayan yeni dönemi anlatırken Türk siyasal hayatı için çok önemli bir gelişmeyi daha atlamaktadır. Tökin, ordu içinde 15 Ekim 1961'de yapılan seçim sonuçlarını değerlendiren ve askerî hiyerarşiyi temsil eden generallerden oluşmakla birlikte MBK karşısında bir cunta gibi hareket eden Silahlı Kuvvetler Birliği'nin (SKB) seçilmiş ve sivil siyasete meydan okuyan bir harekette bulunduğuna değinmemektedir (Tökin, 1965). Bilindiği gibi Millî Birlik Komitesi'ne (MBK) de muhalefet ettiği görülen bu grup, seçimlerde "27 Mayıs"a karşı olan ve DP'nin devamı gibi görülen Adalet Partisi ile Yeni Türkiye Partisi'nin oyların çoğunluğunu alması, AP'nin CHP'ye çok yakın sayıda milletvekili ile TBMM'ye girmesi, CHP'nin tek başına iktidar olamayışı karşısında Yuvarlak Masa Toplantılarından 1.5 ay kadar sonra, 21 Ekim Protokolü adıyla bir bildiri yayımladı (Özdemir, 2002). Buna göre, TBMM 25 Ekim'de toplanmadan önce duruma el konulacak, siyasî partilerin

faaliyetleri yasaklanacak, seçim sonuçları geçersiz sayılacak, MBK feshedilecektir. İktidarı seçilmiş sivil iradeye vermeme ve darbe yapma tehdidinde bulunan SKB cuntası, yapılan bazı pazarlıklar ve ileri sürülen bazı siyasal şartlardan sonra bu girişimden vazgeçmiştir.

SKB bildirisi üzerine MBK lideri Cemal Gürsel siyasî parti liderlerini ve kuvvet komutanlarını Çankaya'da toplamıştır. 24 Ekim 1961'de Çankaya'da toplanan dört siyasî parti lideri (Ragıp Gümüşpala, Ekrem Alican, İsmet İnönü ve Osman Bölükbaşı) Çankaya Protokolü adı verilen protokolü imzalayarak dayatmaya boyun eğmişlerdir. Burada cuntanın darbe tehdidini önleme ve askerlerin siyasete müdahale etmeme şartı olarak MBK aracılığı ile siyasî liderlere kuvvet komutanlarının önünde şu şartlar dayatılmıştır: 1-Cemal Gürsel'in CB seçilmesi (karşısına aday çıkarılmaması), 2-Yassıada suçlusu sayılan eski DP'lilerin affedilmemesi, 3-EMİNSU'ların (darbeden sonra emekli edilen subayları ifade eden Emekli İnkılap Subayları) orduya geri dönmemesi, 4-Darbeden sonra üniversitelerden atılan 147 öğretim üyesinin geri alınmaması (Bakırcı, 2019). Bilindiği gibi siyasî liderler bu şartlardan 147'likler dışındaki şartları kabul ettiler. Bu protokolün, SKB'nin darbe girişimini önlemek amaçlı olduğu savunulmaktadır. Yakın tarihimizin şekillenmesinde önemi olan bu olayların anlatılmaması büyük eksiklik olmuştur.

Yazar, 27 Mayıs Darbesi'nin artçı sarsıntılarının birisi olarak değerlendirilebilecek olan 1962 yılındaki Tedbirler Kanunu'nu demokrasi rejimini korumak amacıyla dört parti arasında anlaşmayla çıkarılan bir kanun olarak nitelemektedir (Tökin, 1965). Hâlbuki, gerçek adı Anayasa Nizamını, Milli Güvenlik Ve Huzuru Bozan Bazı Fiiller Hakkındaki Kanun olan ve 7 Mart 1962'de yürürlüğe giren söz konusu kanun, siyasî partilere bir ayar verme amacıyla 27 Mayıs Darbesi'ni, Yüksek Adalet Divanı kararlarını eleştirmeyi, DP'yi ve DP dönemini övmeyi, partilerinin DP'nin devamı olduğunu söylemeyi suç sayarak bu fiilleri işleyenlere 5 yıl hapis cezası öngörüyordu. Kanunun önemli bir maksadının da 22 Şubat 1962'de bir darbe girişiminde bulunan Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir hareketi gibi kalkışmalara karşı önlem almak olduğu söylenebilir.

Yazara şekil bakımından getirilecek bir eleştiri de kaynak gösterme konusunda yapılabilir. Tökin, kitabında yararlandığı kaynakları metin içinde veya sayfa altında göstermemekte ama kitabın sonunda bibliyografya vermektedir.

Sonuç

Yakın Türk siyasî tarihi ile ilgili kaynakların çoğunda tarihin doğru öğrenilmesine engel olan çok sayıda kusur bulunmaktadır. Bunların bir kısmı olaylar ve karakterler hakkında eksik bilgi vermekle ilgiliyken bir kısmı bazı gerçeklerin örtülmesi şeklinde kendisini göstermektedir. Bazı kusurlar ise konu ile ilgili farklı kaynakların araştırılmasına gidilmeksizin tarih yazımı yapılmasıyla ilişkilidir. Türk siyasî tarihi ile ilgili literatürdeki sorunların bir kısmı da propagandacı veya karalayıcı bir dil kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Sorunlu tarih yazımının en önemli sebeplerinden birisi de kavramların yerinde ve doğru kullanılmamasıdır. Belirtilen bu sorunlu tarih yazıcılarından birisi Füzûzan Hüsrev Tökin'dir. Tökin'in, kendi alanında az bulunan çalışmalardan birisi olan Türk Tarihinde Siyasî Partiler ve Siyasî Düşüncenin Gelişmesi adlı kitabında yukarıda değinilen sorunların hemen hepsi görülmektedir. Siyaset biliminin önemli kavramlarından olan demokrasi, teokrasi, feodalizm gibi kavramlar kitapta bilimsel anlamında kullanılmamaktadır. Kitapta bazı tarihsel olaylar hakkında

kaynaklarda yer almayan ve doğru olmayan propagandaya dönük anlatımlarda bulunmaktadır. Yazar farklı zamanlarda yaşanmış benzer olayları sırf olayların tarafları değiştiği için birbirine zıt olarak değerlendirmektedir. Ayrıca bir tarihsel dönem, olaylar ışığında anlatılırken dönemin doğru anlaşılabilmesi için olayların eksiksiz ve bütün boyutlarıyla anlatılması gerekir. Tökin bu bilimsel ilkeye de uymamaktadır. Kuşakların doğru tarih bilgisine ve yorumuna ulaşabilmeleri açısından literatürdeki sorunlu anlatıların üzerine giderek bunların karşılaştırmalı ve derinlemesine çalışmalarla düzeltilmesinde yarar bulunmaktadır.

Extended Abstract

It is not easy to reach accurate information about recent political history in Turkey for various reasons. One of these reasons is the distortions in the literature that dominates the field. There are serious problems in the writing of recent political history. History information after the Tanzimat Period is very problematic in society. One of these problems is the ideological and partisan attitude of the authors in historiography. There are bigger problems in historiography after the republic because of restrictions on historiography and the dominance of official ideology.

Numerous writers have been doing historiography in the form of either purely defamation or propaganda throughout for decades. These include covering up some facts, distorting others, and even providing false material information. A typical example of these is Füzuan Hüsrev Tökin. As understood from his works, Tökin is a typical Westernist, Enlightenment and elitist intellectual. In this study, his book "Political Parties and the Development of Political Thought in Turkish History" was examined. The book is one of the few studies in its field. Therefore, it is an important study. However, examining this book in terms of the problems mentioned will be instructive for many similar ones in this field.

At the beginning of book, author controversially uses some of the basic concepts of political science, such as feudalism and theocracy, in terms of Ottoman society and state. Tökin and his friends who think like him express that Turkey's integration into the capitalist economic and social system with the concepts of modernization and progress in the 20th century.

The author states that the change that started in the last period of Ottoman society and ended with the republic was realized by the pressure of the economic interests of the West. According to the author, this change resulted in the establishment of the modern democratic political order. But author's expression that the complete victory of the modern democratic order was experienced after the Republic, it is not correct. The concept of modern democracy, which is one of the concepts of political science, is not used scientifically correctly. Actually, republic and democracy are not the same thing.

Somewhere in his book, the author states that the modern democratic order established after the Republic in Turkey has no ideological similarity with the totalitarian and authoritarian regimes in Europe. But also he states that immediately after the Second World War, European countries cooperated to establish a real democracy that recognizes human rights and freedoms, and that Turkey also joined this movement. It is clear that there is an inconsistent mentality here. If Turkey's political order was already democratic, what does it mean to join the democratization movement in Europe? Another issue that the author deals with in his book

without any concern for scientific and objectivity is related to his criticisms against the Democratic Party government. The author notes that the DP government between 1950 and 1960, shifting towards repression and dictatorship, political freedoms, human rights such as freedom of speech, assembly, press, and thought restrict with harsh legal provisions. However, she does not mention whether these freedoms existed during the Republic People's Party (RPP) rule between 1925 and 1946. This attitude is an inexplicable shortcoming, unrealistic and unscientific for a study that deals with political parties and the development of political thought in Turkish history.

Many historical facts about the Erzurum Congress are either hidden or misrepresented by the author. For instance, he omits the congresses held before to the Erzurum Congress while discussing the congresses organized for national freedom. According to the author's perspective, the Erzurum Congress was the first congress conducted for this purpose. There are other issues with the author's book that relate to the Erzurum Congress as well. One of them is the question of M. Kemal Pasha's participation in Congress. Tökin does not mention of the arguments against M. Kemal Pasha's attendance at the Congress or the discussions surrounding it.

According to him, M. Kemal Pasha discussed the creation of a new state and the fact that it is a full-fledged state of law during this congress. The author's descriptions of historical occurrences are mostly inconsistent with the facts presented here. To pass along such false information to future generations is unacceptable in history. According to the author, M. Kemal Pasha was pleased when the Progressive Republican Party (PRP) was founded in 1924. This information is incorrect. M. Kemal Pasha supported a one-party government system and opposed the existence of an opposition party. Because of this, he did not encourage the PRP to join politics and made sure that it was closed down as soon as possible. M. Kemal Pasha stated that the West viewed the country's government as a dictatorship. However, he did not say this when the PRP was founded, as the author indicates, but rather when the guided Free Republican Party (FRP) was established in 1930.

The author presented the Round Table Meetings, which are a concrete indicator of the pressure exerted on civilian politics by the May 27 Coup regime in 1961, as a regular and voluntary meeting between political parties and the National Unity Committee. The author does not mention the role of the junta within the army, the Union of the Armed Forces, in the establishment of the 1961 Constitutional order. The Armed Forces Union (AFU) did not accept the results of the October 1961 elections and threatened a coup. Political parties have had to bow to the conditions imposed by the AFU. The unequal political balances of the new era were determined by the AFU uprising. The 1962 law known as the Law on Measures, which was regulated, is not accurately described by the author. The law that criminalizes making statements contrary to the 27 May 1960 Coup is a product of imposition. However, the author claims that this was implemented as a result of a four-party agreement to safeguard the democratic regime. In this study, it is aimed to contribute to Turkish political historiography.

Atıf / Citation: Çiftçi, A. (2023). Füzuan Hüsrev Tökin'in "Türk tarihinde siyasî partiler ve siyasî düşüncenin gelişmesi 1839-1965" adlı kitabının analizi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 542-555. DOI: <https://doi.org/10.22466/acusbd.1365471>

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti hâlinde Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

Ethical Approval: The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In the case of a contrary situation, Artvin Coruh University International Journal of Social Sciences has no responsibility, and all responsibility belongs to the study's author.

Kaynakça

- Ağaoğlu, A. (1994). *Serbest fırka hatıraları*. (3. Baskı). İletişim Yayınları. Akdağ, M. (1995). *Türkiye'nin iktisadî ve içtimai tarihi*. Cem Yayınevi.
- Akşin, S. (2006). *Jön Türkler ve ittihat ve terakki*. (4. Baskı). İmge Kitabevi Yayınları.
- Akşin, S. (1998). *İstanbul hükümetleri ve millî mücadele*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Alkan, N. (2012). *Selanik'in yükselişi*. Timaş Yayınları.
- Alkan, N. (2014). *Selanik İstanbul'a karşı*. (2. Baskı). Timaş Yayınları.
- Atatürk, M. K. (1989). *Nutuk*. (3. Baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Atatürk, M. K. (1999). *Nutuk-vesikalar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Atatürk, M. K. (2006). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Bakırcı, F. (2019). Parlamenter sistem siyasal istikrarsızlıkların nedeni midir? 1960-1971 dönemi. *ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar*, 10, 30-108.
- Cem, İ. (1986). *Türkiye'de geri kalmışlığın tarihi*. (9. Baskı). Cem Yayınevi.
- Çiftçi, A. (2016). Cumhuriyet modernleşmesinin ilk çeyrek yüzyılında siyaset ve hukuk bağlamında sosyalpolitikalar. *Turkish Studies*, 11 (2), 1435-1460. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9564>
- Demir, Ş. (2021). 27 Mayıs askerî yönetiminin sivil idareye geçme çabaları: yuvarlak masa kararları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 37 (104), 383-417. <https://doi.org/10.33419/aamd.1016016>
- Demiraslan, T. ve Bolat, B. S. (2014). 1923 seçimleri ve basın, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(36), 140-165.
- Doğan, A. (1964). *Kurtuluş, kuruluş ve sonrası*. Dünya Yayınları.
- İpek, G. (2013). Alaşehir Kongresi'ne katılanlar ve sosyal statüleri. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 237-260.
- Kadirbeyoğlu, Z. (2007). *Kadirbeyoğlu Zeki Bey'in hatıraları*. Sebil Yayınevi.
- Karabekir, K. (1995). *İstiklâl harbimizin esasları*. Emre Yayınları.
- Karabekir, K. (2000). *İstiklâl harbimiz*. (5. Baskı). Emre Yayınları.
- Karatepe, Ş. (2017). *Darbeler ve anayasalar*. (5. Baskı). Binyıl Yayınevi.
- Koçak, M. F. (2018). 1919 Meclis-i mebusan seçimlerinin "kurucu meclis oluşturucu" niteliği. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(2), 185-213.
- Küçükömer, İ. (2010). *Düzenin yabancılaşması*. (2. Baskı). Profil Yayınları.
- Okyar, O. ve Seyitdanlıoğlu M. (1997). *Fethi Okyar'ın anıları*. (1. Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öksüz, E. (1980). Feodal düzen ve sosyal değişimler. *İstanbul Journal of Sociological Studies*, (18), 81-92.
- Özdemir, H. (2002). Siyasal tarih (1960-1980). İç. *Türkiye tarihi-çağdaş Türkiye, 1908-1980*, (7.Baskı). Cem Yayınevi.
- Tanör, B. (2011). *Osmanlı-Türk anayasal gelişmeleri*, (20. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Tökin, F. H. (1965). *Türk tarihinde siyasî partiler ve siyasî düşüncenin gelişmesi 1839-1965*, Elif Yayınları.
- Yetkin, Ç. (2007). *Türk direniş ve devrimleri*. (6. Baskı). Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Zürcher, E. J. (1988). Atatürk ve 1924'teki çok partili demokrasi. *Tarih ve Toplum*, 9(49), 16-19.